

УДК 35.073+330.357:336.74

Л. В. ІЛЬЧЕНКО-СЮЙВА

ДЕРЖАВНЕ РЕГУлювання діяльності кредитних спілок в умовах геоекономічних трансформацій

Приділено увагу проблемам розвитку кредитних спілок як одного з важливих елементів як в Україні, так і за кордоном, обґрунтовано їх істотну роль у забезпеченні стабільного економічного розвитку країни.

The article is focused on the key issues of the development of joint financing of projects in Ukraine, its' role in overall macroeconomic processes, and potential in ensuring sustainable economic development.

Ключові слова: державне регулювання, небанківські фінансові установи, кредитні спілки, МСП, проектне фінансування.

Сучасний стан світової економіки вимагає від економічних агентів перегляду як власної інвестиційної політики, так і пошуку альтернативних (до банківських) джерел кредитування. Тісний взаємозв'язок світових фінансових потоків та їх вразливість до глобальних і локальних змін ще раз підкреслив на необхідності переосмислення ролі державних установ у регулюванні економічних процесів. Ситуація на фінансових ринках 2008-2009 рр. ще раз підтвердила теоретичні засади необхідності державного регулювання в ситуаціях неспроможності ринку. На сучасному етапі розвитку економічних відносин в Україні як ніколи потребує ретельної уваги, що її приділяли і приділяють проблемам економічної та фінансової стабілізації і ширшого використання можливостей фінансової системи вітчизняні і закордонні науковці і практики. Так, багато визнаних вітчизняних і зарубіжних теоретиків і практиків серед яких В. Воротін, З. Варналій, В. Гесець, О. Іваницька, В. Лагутін, І. Розпутенко, В. Стельмах, Т. Смовженко, О. Філонюк, В. Юрчишин, Й. Брад, П. Кругман, Г. Пьюніш, Дж. Сакс, Дж. Хансен, І. Фішер та ін., неодноразово звертались до досліджень проблеми функціонування ринку фінансових послуг (банківських і небанківських), у цілому, ролі та місця інституту спільного фінансування (наприклад, через кредитні спілки), зокрема проблем державного регулювання цієї сенситивної сфери. З тим актуальність і нагальна необхідність творення виваженої результативної та ефективної фінансової політики держави залишає місце для подальшого грунтовного дослідження проблеми забезпеченості економічних агентів кредитними ресурсами.

Однією з сучасних тенденцій розвитку фінансових систем у світі можна вважати підвищення обсягу кредитних операцій, поширення розрахунків у кредит. Звичайно, кредитна система України, відповідаючи на виклики і потреби сучасності, зазнала суттєвих змін: створюється складні системи фінансових посередників, що поєднують банківські і небанківські фінансово-кредитні установи (рис. 1) [7].

Рис. 1. Структура зареєстрованих в Україні небанківських фінансових установ [2]

Помітну роль у фінансово-кредитній системі України починають відігравати такі фінансові інститути, як страхові компанії і кредитні спілки. Діяльність останніх регламентується Законом України “Про кредитні спілки” [3]. За визначенням, кредитні спілки є неприбутковими організаціями, заснованими фізичними особами, профспілками, їх об’єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні і наданні фінансових послуг за рахунок об’єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [3].

На сьогодні в Україні зареєстровано 844 кредитні спілки, членами Національної асоціації кредитних спілок є лише 173 (рис. 2), а фактично функціонують лише близько 40 [2].

У цілому сектор небанківських фінансових послуг в Україні, на жаль, залишається ще недостатньо розвиненим, хоча і має великі можливості. Особливого значення розширення можливостей кредитування через кредитні спілки, як відносно “замкнених” фінансово-кредитних установ, набирає в контексті геоекономічних змін, які мають місце в сучасній економіці та за умов глобальної фінансової кризи. У цьому контексті можна сформулювати декілька напрямів використання наявного потенціалу кредитних спілок:

– по-перше, кредитні спілки, акумулюючи частину ВВП, мають можливість перетворювати її на суттєвий інвестиційний ресурс, необхідний для забезпечення економічного розвитку в цілому;

– по-друге, діяльність кредитних спілок першочергово направлена на задоволення фінансових потреб малих і середніх підприємств у різних галузях

економіки, частка яких у сукупному ВВП у провідних країнах світу (наприклад, США, Великобританія) – до 70 %.

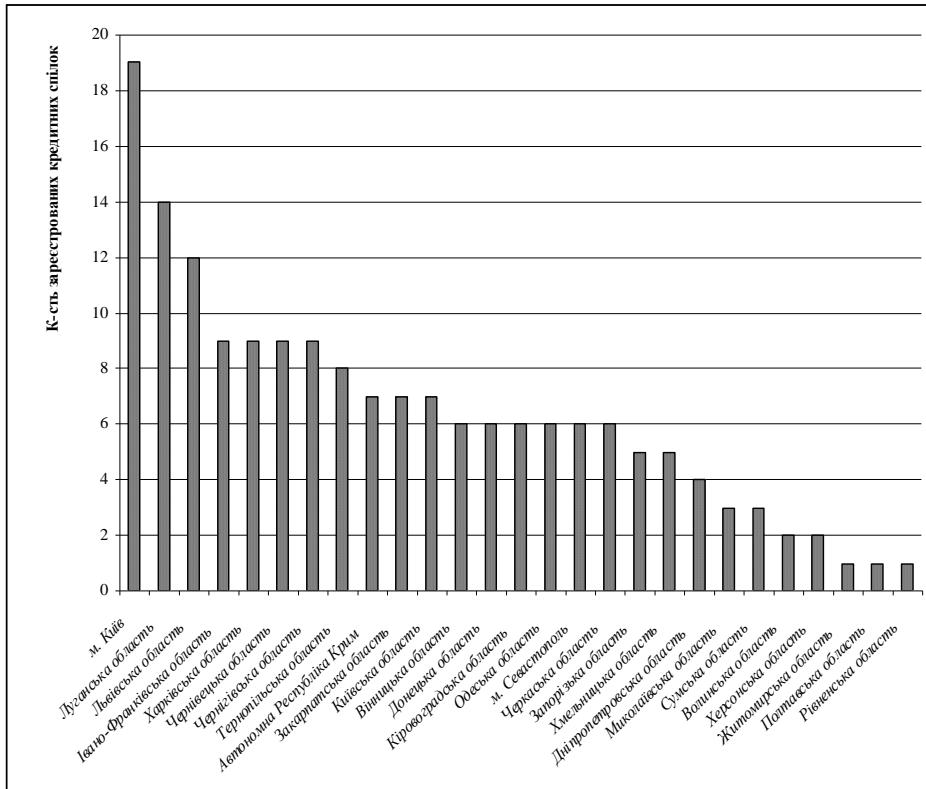

Рис. 2. Кількість кредитних спілок – членів НАКСУ за регіонами України станом на 1 січня 2008 р. [2]

Особливо важливим забезпечення результативного й ефективного функціонування кредитних спілок виявляється в умовах відкритості економічних систем і глобальної фінансової кризи, коли відкриті і вразливі до зовнішніх шоків банківські фінансово-кредитні установи можуть суттєво відчувати нестачу фінансових ресурсів, а низьколіквідні банки взагалі виходити з ринку, руйнуючи усталені фінансово-кредитні відносини. За таких умов фінансові можливості кредитних спілок, завдяки своїй “замкнутості”, залишатимуться чи не єдиною можливістю для малих і середніх підприємств, отримання фінансових ресурсів, що є надзвичайно важливим з огляду на необхідність підтримки стабільного економічного розвитку особливо в кризових умовах. З огляду на зазначене вище, проблема якнайповнішого використання потенціалу кредитних спілок в Україні видається надзвичайно актуальню і на часі.

На сьогодні загальний внесок усіх небанківських фінансових посередників разом

у структурі ВВП України за найкращими його показниками менше 1 %, що, за світовими вимірами, є недопустимим (у середньому внесок небанківських фінансових установ у країнах – членах ЄС приблизно 20 % сукупного ВВП). З макроекономічної точки зору необхідність його розвитку зумовлена здатністю підвищити стійкість фінансової системи країни шляхом залучення в обіг великої грошової маси, зокрема заощаджень населення, перетворюючи заощадження на інвестиції (табл. 1). Для більшості країн світу є характерним той факт, що малі, й тим більше, мікропідприємства не мають можливості використовувати традиційну схему банківського кредитування через типові проблеми, наприклад з відсутністю майнової застави, або занадто малі, щоб їх було вигідно кредитувати, або тільки-но виникли і ще не мають кредитної історії, що зазвичай є важливим для прийняття рішення з боку банку щодо можливостей кредитування, тому і звертаються до небанківських фінансових посередників, якими в цьому випадку є, як правило, кредитні спілки.

Таблиця 1

Стан розвитку малих і середніх підприємств у деяких країнах світу [5; 6]

<i>Країна</i>	<i>Частка МСП у ВВП, %</i>	<i>Частка зайнятих у МСП, % у загальній сукупності</i>
Велика Британія	59	73
Італія	50	46
Німеччина	56	54
Російська Федерація	10	26
США	50	49
Україна	6	4,6
Франція	50	54
Японія	55	78

Метою даної роботи є розгляд методологічних засадах діяльності кредитних спілок в Україні і світі, практиці використання їх фінансового потенціалу, ключових проблемам державного регулювання діяльності кредитних спілок в умовах світових геоекономічних перетворень.

Ідея кредитної кооперації виникла ще в середині XIX ст. в Німеччині. Підприємці об'єднувалися і засновували фінансові організації, які надавали б їм необхідні фінансові послуги і на діяльність яких вони б мали можливість впливати. Ці організації були названі “кредитні кооперативи”, і вони стали прототипом сучасних кредитних спілок та інституту спільного фінансування.

Ступінь розвитку та масштаби діяльності небанківських фінансових установ, у тому числі і кредитних спілок, у країнах Західної Європи і Північної Америки [8], перш за все, зумовлюється типом моделі структурної організації фінансової системи. Основні відмінності між моделями полягають у рівні універсалізації та спеціалізації фінансових інститутів, формах, обсягах і джерелах фінансування реального сектора економіки, рівня диверсифікації інвестиційних портфелів банків і підприємств, у специфіці розподілу фінансових ризиків.

Отже, кредитні спілки є одним з фінансових механізмів, завдяки якому підприємці шляхом кооперації (об'єднання) фінансових ресурсів та ідей можуть

отримати необхідні фінансові послуги дешевше, ніж у тому випадку, коли кожний з них діяв би самостійно або через банківські фінансово-кредитні установи.

У сучасному світі надзвичайну важливу роль починає відігравати кредитування: як фінансове, так і товарне [6]. У секторі кредитних спілок, за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (надалі – ДКРРФП), відслідковується стабільне зростання основних показників: обсяги активів, обсяги залучених коштів і кредитування. Так, за даними ДАРРФП [2], обсяги залучених ресурсів зросли на 79 % порівняно з попереднім періодом, а кредити надані кредитними спілками їх членам становили 4,5 млрд. грн, що на 74 % більше ніж за попередній період. Значно зросла і кількість членів кредитних спілок (порівняльні характеристики наведено у табл. 2) [4; 9].

Таблиця 2
Порівняльна характеристика кількості зареєстрованих кредитних спілок
у деяких країнах

Країна	Кількість кредитних спілок	Кількість членів, млн
Ірландія	595	3,1 міл.
Польща	1600	2 міл.
Україна	844	2,4 міл.
Великобританія	550	502 000
Молдова	485	206 000
Російська Федерація	238	366 000
Литва	56	56 000
Латвія	30	22 000
Албанія	26	8 000
Румунія	11	49 000
Естонія	11	3 000
Македонія	1	6 000

Розглянувши кількість членів кредитних спілок на загальну чисельність населення країни, можна зауважити, що, наприклад в Ірландії цей показник становить 0,6, у той час як для України цей показник становить приблизно 0,05. Це дає можливість зробити висновок, що такий механізм кредитування як кредитна спілка в Україні розвинено недостатньо. Обсяги залучених коштів, наприклад в Ірландії – 15 млрд євро, а кредитний портфель становить майже – 8 млрд євро, з якими на сьогодні Україна, на жаль, не може зрівнятися.

У цілому загальносвітова практика [11] підтверджує той факт, що кредитні спілки, як правило, є найбільш зручним і ефективним механізмом у забезпеченні необхідними ресурсами малих і середніх підприємств, на які в більшості країн світу покладаються великі надії в розвитку територій, індивідуального бізнесу, підвищенні зайнятості, ефективному використанню ресурсів.

На сьогодні, в Україні, незважаючи на значну кількість зареєстрованих кредитних спілок, на жаль, не можна констатувати їх ефективне функціонування [8]. Навіть

зважаючи на достатні фінансові можливості кредитних спілок, що зростають, структуру кредитування не можна назвати ефективною (рис. 3).

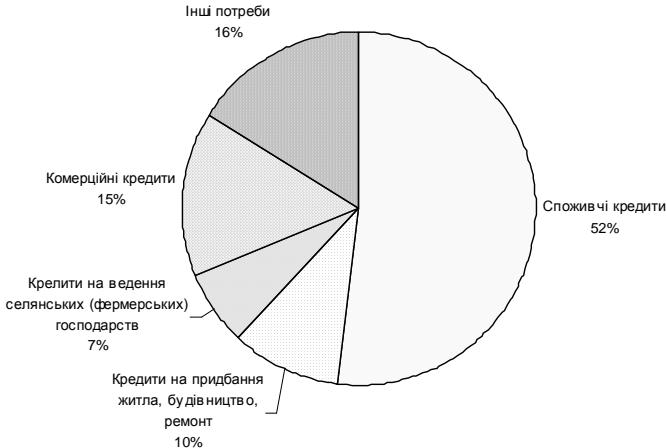

Рис. 3. Структура виданих кредитів кредитними спілками України
(станом на 1 січня 2008 р.).

Як видно з рис. 3, левову частку займають споживчі кредити, а на підприємницьку діяльність за кращими показниками припадає лише 25 %. Звичайно, можна зауважити, що досить суттєвою є частка кредитів на будівництво житла. Справді, кожна гривня, вкладена в будівництво житла, дає 2,5 – 3 грн приросту ВВП, а додаткове робоче місце в житловому будівництві забезпечує роботою 5-6 працівників інших галузей [10], але на сучасному етапі розвитку будівельної галузі, особливо в умовах фінансової кризи, завищених цін на об'єкти комерційної та некомерційної нерухомості в Україні навряд чи можна сподіватися на позитивні зрушенні.

Також варто зауважити, що за терміном кредитування кредитними спілками переважає надання тимчасово вільних коштів на строки від 3-х до 12 місяців. Про дійсно довгострокове розміщення фінансових ресурсів, що є одним з важливих факторів структурної перебудови наявної економічної системи з метою забезпечення подальшого сталого економічного розвитку, мова поки що, на жаль, не йде.

Як зазначалось, метою кредитних спілок, перш за все, є забезпечення розвитку громад, індивідуального бізнесу, створення нових робочих місць через розвиток малих і середніх підприємств. Зміна структури української економіки та її кризовий стан зумовлює виділення інтенсивного розвитку МСП як пріоритетний напрямок державного регулювання економіки. Кредитування МСП через кредитні кооперативи фактично є альтернативою банківського кредитування, а за умови необхідності коштів для операцій у відносно ризикових галузях (наприклад,

сільському господарстві) чи за умов нестабільного фінансового стану всередині країни, чи не єдиною наявною можливістю [1].

Науковці та практики неодноразово констатували суттєвий вплив кредитування МСП через кредитні спілки (забезпечення необхідними фінансовими ресурсами функціонування підприємства, його розширення) на підвищення суспільного добробуту [10] (створення нових робочих місць, скорочення бідності, підвищення рівня заощаджень, а з тим інвестицій, збільшення податкових надходжень до бюджеті в відповідних рівнів тощо).

Процес використання фінансових ресурсів передбачає застосування результативних процедур менеджменту (наприклад, тих, що використовуються в управлінні проектами), що є особливо важливим у реалізації довгострокових програм кредитування. Кредитні спілки, маючи всі необхідні можливості для аутсорсингу відповідних людських ресурсів, можуть розглядатися як такі, що можуть результативно і ефективно використовувати і управляти тимчасово вільними коштами.

Комерційні програми кредитування МСП більше і краще задовольняють потреби МСП, ніж урядові або благодійні програми, а ефективність використання наданих ресурсів на умовах позики вища, ніж за умови використання “благодійного” ресурсу з відповідного бюджету.

Отже, підсумовуючи вищеперечислене, можна зробити такі висновки і сформулювати рекомендації для ширшого використання потенціалу кредитних спілок в Україні.

Аналіз сучасного стану розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в Україні дає можливість підкреслити виділити роль кредитних спілок, яку вони можуть відігравати підтримці стабільного економічного розвитку України, що набирає особливої важливості в умовах кризи і суттєвих взаємопливах фінансових систем.

Проведений аналіз дає можливість констатувати той факт, що на сьогодні в Україні, на жаль, кредитні спілки, в силу системних і інституційних обмежень, не спроможні ефективно реалізувати свій потенціал, віддаючи перевагу споживчому кредитуванню, а не шукаючи можливостей фінансування проектів реструктуризації економіки України, в тому числі і через фінансування довгострокових проектів МСП, що є надзвичайно важливим для “згладжування” наслідків глобальної фінансової кризи на українських теренах.

У цьому випадку “замкнутість” кредитних спілок на своїх членах дає можливість відмітити їх відносну невразливість до зовнішніх впливів, у тому числі і тих, що пов’язані з нестабільністю фінансової системи і шоків від фінансових криз. Що дає можливість продовжувати кредитування МСП, які потребують фінансових ресурсів, незалежно від політики НБУ, а з тим і поведінки комерційних банків.

У контексті вищеперечисленого необхідно наголосити на провідній ролі органів державного регулювання діяльності кредитних спілок в Україні, зокрема Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, повноваження, роль і функції якої необхідно переглянути і привести у відповідність до норм Європейського Союзу, що є необхідністю в контексті прагнень України до вступу в ЄС. Відкритою для

подальших досліджень залишається і проблема гарантування вкладів членів кредитних спілок. Якщо система гарантування вкладів вкладників банків, які є фізичними особами, чітко визначена (існування відповідних фондів гарантування вкладів фізичних осіб), процедури врегульовані відповідними нормативно-правовими актами, а контрольні функції покладено на органи державної влади, то у випадку кредитних спілок ці проблеми в Україні залишаються неврегульованими.

З огляду на сформульовані вище проблемні моменти варто окреслити напрямки для подальших наукових досліджень:

- аутсорсинг для управління активами кредитних спілок;
- аналіз можливостей страхування ризикових з позиції кредитних спілок вкладень;
- установлення відповідних процедур гарантування вкладів членів кредитних спілок;
- уточнення повноважень і функцій органів державної влади у сфері державного регулювання кредитування відносно ризикових галузей та перспектив подальшого становлення інституту спільного фінансування в Україні.

Література:

1. *Варналій З. С. Мікрокредитування малого підприємництва : [монографія]* / З. С. Варналій, С. Г. Дрига, Л. Л. Тарангул. – Ірпінь, 2008. – 144 с.
2. Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг України. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/analit_bank_2007.pdf
3. Закон України “Про кредитні спілки” від 20 грудня 2001 р. № 2908-III // ВВР України. – 2002. – № 5. – Ст. 101.
4. Звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2007 р. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>
5. *Калюх Ю. Що заважає побудові громадянського суспільства на місцевому рівні* / Ю. Калюх, О. Титаренко. – Режим доступу : www.democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2002/section_1/Kalyuh,Titarenko.pdf
6. *Ткаченко А. Состояние и перспективы развития системы долгосрочного ипотечного кредитования в Украине* / А. Ткаченко, А. Копейкин, Н. Рогожина. – Режим доступа: <http://www.unia.com.ua/Portal>
7. Экономический словарь. – Режим доступу : <http://abc.informbureau.com/html/edaaeo.html>
8. *Ilchenko-Syuyva L. Ukrainian Capital Markets: Current Issues and Further Development in the Context of EU Integration* / Lesya Ilchenko-Syuyva, Svitlana Radzimovska // NISPacee Newsletter. 2008. – № 1. – Р. 1–10.
9. *Les pratiques en matière de contrôle des banques centrales* // Documents SIGMA #24 – OCDE, Paris. – 1998. – 77 р.
10. Microfinance in the EU. – Giodano Dell’Amore Foundation, March 2003. – Режим доступу : <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l24210.htm>
11. *O’Dwyer Liam. Credit Unions Prioritising Social Gain (an approach to Micro Credit)*. – Presentation to Open Days 2007 on Micro Credit. – http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/od2007/doc/presentations/c/

PPT_Liam%20O'DWYER_10C09.ppt

Надійшла до редколегії 23.02.2009 р.